

A művészeti nevelés alternatív programja – Angliában

Angliában a nyolcvanas évek közepén a Nemzeti Tanterv bevezetésével összefüggésben 18 oktatási intézmény kezdeményezett iskolatársulást. A vezetőkből, szaktanárokból, nem egy esetben a vidék művészeiből szerveződött öntevékeny munkacsoportok dolgozták ki ezt a programot, amely a nevelés középpontjába a művészeteket, elsősorban az alkotótevékenységeket állította. A program Wigan-projekt néven vált ismertté. Témavezetője Ken Robinson, gyakran hivatkozott teoretikusa Peter Abbs. (Wigan angliai város Liverpool közelében.)

Az alábbiakban a Wigan-projekt referenciájúzei alapján összefoglaljuk a fontosabb tudnivalókat, bemutatjuk a program alapvető elméleti alapjait.

A Wigan-iskola működését hét, együttesen vállalt alapelv határozza meg.

1. A nevelés nem más, mint az emberek felkészítése a jövőre. Arra a jövőre, melyről alig vagy egyáltalán nincs fogalmunk.

2. A nevelésnek – az őt létrehozó nacionalizmussal szemben – nemzetközi kontextusban kell elhelyezkednie.

3. A nevelésnek meg kell felelnie minden egyén szükségletének. Az egyének szükségletei különbözőek, ám egyiké sem helyezhető a másik fölé.

4. A nevelés szabadítsa fel az egyént, hogy lehetővé váljék egyediségének, egyszerűségének kifejezése.

5. A nevelés vegye tudomásul az egyén jogait, és ösztönözze a kölcsönös tiszteletet az egyének s az etnikai illetve kulturális csoportok között.

6. A nevelés keltsen vágyat a demokratikus társadalom iránt, szakértelmet, jártasságot kínáljon mindehhez.

7. A nevelésnek tudatosítani kell, hogy a társadalom mint felépített rendszeren belüli egyéni szerepek kombinációja létezik.

A fent szó szerint idézett Wigan-alapelvekre épül a tanterv. A projekt kidolgozói, hívei szerint a művészetek különös hatékonysággal tartalmazzák ezeket a princípiumokat, ezért egy kiegyensúlyozott tananyag számára a művészet elengedhetetlen, kulcsszerephez jut. A Wigan-projekt kidolgozóinak csoportosításában az alábbi fő művészeti ágakról van szó:

verbális művészetek: irodalom, költészet, írás, média;

képzőművészetek: kétdimenziós valamint háromdimenziós megjelenési formák, textilmunkák, média;

előadóművészetek: tánc, színházművészet, zene, média.

E művészeti ágak – illetve a belőlük formált tantárgyak – tartalmazzák mindazokat a műveltség elemeket, melyek kiegészítik a nyugati kultúrában túlzottan előtérbe került kérdés-felelő, feladatmegoldó, empirikus és logikai formákat. Az az oktatás – vélik a Wigan szakemberei –, amely elmulasztja megtanítani, hogyan kell bánni a fogalmakkal, képekkel, képzetekkel és szimbólumokkal, *fogyatékos*. Lényegében elmulasztja a társadalom kulturális örökségének továbbadását is, s nem szabadít fel, nem erősít létfontosságú kreatív képességeket. A művészeti tevékenységben kifejlődő-kifejlesztett kreativitás bizonyíthatja, hogy nagyobb kreativitás nagyobb eredményre vezet más területeken is. A művészeti tevékenység révén a Wigan-béli diáknak lehetősége nyílik arra, hogy felismerje rejtett képességeit.

A művészet nélkülözhetetlen az emberi szellem teljességétéléhez – érvelnek tovább a Wigan-projekt pedagógusai. Szükség van a művészetre a kreatív gondolkodás és cselekvés képességének fejlesztése érdekében. Különösen egy olyan világban, mely szüntelenül változik, és a fiatal nemzedéktől eddig még nem követelt képességeket és nagyfokú rugalmasságot vár el. Szükség van továbbá a művészetre az érzelmek és az érzé-

kenység fejlesztésében, nemkülönben az értékek felfedezésében. A művészet hozzásegít – hangsúlyozzák a Wigan-szakemberek – a különböző kulturális változatok és különbségek megértéséhez, hiszen ez „egy kultúra mértéke”. Ez fejlesztheti a tanuló képességét arra, hogy jobban megtalálja helyét egy *multikulturális* társadalomban, korunk társadalmában. A művészet emellett ideális közvetítő eszköz múlt és jelen közt, a jelen jobb, megéltébb értéke pedig hozzásegít a sikeresebb felkészülésre a jövőre – folytatódik az érvelés.

A művészeti oktatásban fontos helyet foglal el a fiziológiai és érzékszervi képességek fejlesztése is. Az aktív, a cselekvő személyiség áll a pedagógia középpontjában, a természetes képességekből gyakorlati jártasság fejlesztésének feladata. Kevés tevékenység van alkalmasabb, mint a művészet az aktív, cselekvő részvételre. A művészeti tevékenység sokrétű és sokoldalú jelentősége abban áll, hogy a műalkotások és formák elsajátítása a tapasztalás, felfedezés újabb és újabb sikjait tárja fel. A művészeti tevékenység kreativitásra ösztönzi a diákokat: azt igazolja számára vissza, hogy teljesítménye sajátos, gyakran teljességgel egyedi.

A program szempontjából két közeg jut kitüntetett szerephez: az esztétikai és a valóságé. Előbbi az a terület, ahol a művészeteket, mint az egyetemes tudás részét találjuk meg. *Peter Abbs* úgy írja le az esztétikát, hogy az egyfajta kézzelfogható, valóságos tudást jelent, „egy rendszer felfogását az érzékelés képességén keresztül, „szimbolikusan felfedezzük és kiterjesztjük magunkat.” Felfogásában az esztétika szó két különböző jelenséget ölel fel: reagálást a természeti jelenségekre (napfényrel tarkított tisztás, vízen táncoló holdsugár, felkavaró alkonyat látványára); másrészt ember létrehozta műalkotásokban rejlő minőségekről van szó.

A gyakorlatban mindez azt jelenti, hogy a különböző eredetű, különböző képességű és életkorú tanulókat meghatározott rendszer szerint kell tanítani annak érdekében, hogy ki tudják ismerni magukat érzéseikben – stílusok, gyakorlati képességeik segítségével. E gyakorlatok valamint a művészettel való minden foglalkozás esztétikai aspektussal bír.

A második közeg maga a valóság. Ez a második, állandóan jelenlévő elem, viszonyítási pont a Wigan-projekt művészeti oktatásában. A gyerekek tapasztalatok, kapcsolatok, magatartásformák széles skáláját hozzák magukkal az osztályba. A művészet azt a lehetőséget kínálja fel – vélik a Wigan-pedagógusok –, hogy a tanulók felismerjék ezeket az alkotóelemeket mind a valóságos mind az esztétikai síkon.

Esztétika és valóság – folytatódik az érvelés – mindkettő csodálatos, nagyszerű dolog! Ám egyik sem rendelkezik határozott körvonalakkal. Holott a tanítási kurzusoknak világos céllal, struktúrával kell rendelkezniük. A tantárgyi rendszert a következő elemek konstrukciója alkotja: hangulat, tartalom, forma, nyelv (nyelvezet, kód), technikák, eljárások. Meg kell jegyezni, hogy a művészet nyelvezetéről itt nemcsak verbális értelemben van szó, idetartozik a nonverbális közlés is, sőt a különböző művészeti ágak megannyi sajátos nyelvhasználatát, közös szavainak, fogalmainak árnyalt használatát (például harmónia, tónus, jel, textura, minta, szünet stb.); de a stíluskorszakok mint „nyelvek” is idetartoznak. A technikák alrendszerébe tartozik a szobrászat, a muzsikálás, a tánc technikája, de ugyanígy az is: hogyan kell elemezni, tájékozott bírálatot alkotni stb.

A Wigan-projekt az alábbi tantárgyakkal számol:

angol: a nyelv maga köré szervezi a tananyagot, mint a szellemi és lelki fejlődés alapja egyedülálló lehetőséget kínál a képességfejlesztéshez;

képzőművészet: gyakorlás révén fejleszti a manipulatív, gyakorlati és fizikai jártasságot, vizuális és tapintási érzékenységet, tudatosságot. A képzőművészeti oktatás azzal számol, hogy a tanulóknak szabad bejárása van a két-, három dimenziós kifejezőmódok, a kézművesség, az ipar, a design területére is;

tánc: a fizikai, szellemi és érzelmi elemek szintézise, szükségszerűen társas cselekvési forma, nagyon fontos interperszonális háttérrel biztosít, egyben a kommunikációhoz szabatos viselkedési formákat kínál. Mint nem-naturalista médium hozzásegít az absztrakt szimbólumok felismeréséhez és alkalmazásához. Különösen alkalmas a faji, nemi vagy bármilyen más előítélet felszámolására.

dráma: segít a tanulásban, kontextust teremt a tanulás számára, több előnye mellett lehetőséget ad a diáknak arra, hogy egy helyzetet vagy dilemmát a másik ember nézőpontjából is megvizsgáljon. Mivel multinacionális és multikulturális tárgy, túllép a kultúrákon és az ideológiákon. (A Wigan-projekt teljes drámai nevelési programja magyar fordításban sajtó alatt áll az Iskolafejlesztési Központ Alapítvány ALTERN-füzetsorozatának drámapedagógiai kötetében. – A szerk.)

zene: a zene az oktatási rendszerbe illesztve nem más, mint az „emberi érzés nevelése a fogékonyágon keresztül az esztétikus hangzás eléréséig”. A zene lényegében gyakorlati tárgy. Az itt tanultakat a diákok széles körben tudják alkalmazni, mivel fejleszti a megértést a hangzás négy eleme (hangmagasság, időtartam, hangszín, dinamika) segítségével. A tananyag három fő területre épül: zenehallgatás – komponálás – előadás.

média: a legtöbb gyerek hatalmas elméleti tudást hoz magával az iskolába a populáris tömegkultúra minden formájának köréből, valamint saját kultúrájából. Mindez gyakran – a jó házi technológiák terjedésével (kamera, videokamera, mini-hangfelvevő stúdió stb.) – gyakorlati ismereteket is jelent. Az iskolában minden tanár használ média-anyagot. Szükséges, hogy a gyerekek megértsék és használják ezeket a kódokat. A média nyelve *élő nyelv* a gyerek számára. Megtanulja általa: ha el akarja sajátítani azt a képességet, hogy „olvasni tudja” a kulturális, nemi és faji sztereotípiákat, ahhoz kapcsolatot kell mind-éssel teremtenie. A médiákkal összefüggő művészeti oktatás gyerekközpontú tanítással és tanulást igényel. Szükségszerűen igényli a csoportmunkát is. Természetes láncszem a művészetek között, mivel egy produkción belül kombinálni tudja a képzőművészetet, drámát, táncot, zenét, a verbális művészeteket csakúgy, mint a speciális média-jártas-ságot.

A művészetek révén megszerzett sajátos tudást a tanulók a következő területeken hasznosíthatják: szociális és kulturális, technológiai, esztétikai, fizikai, kommunikációs, lelki, gazdasági és politikai, matematikai, tudományos. A hangsúly a valós életbeli, élet-szerű megtapasztaláson van.

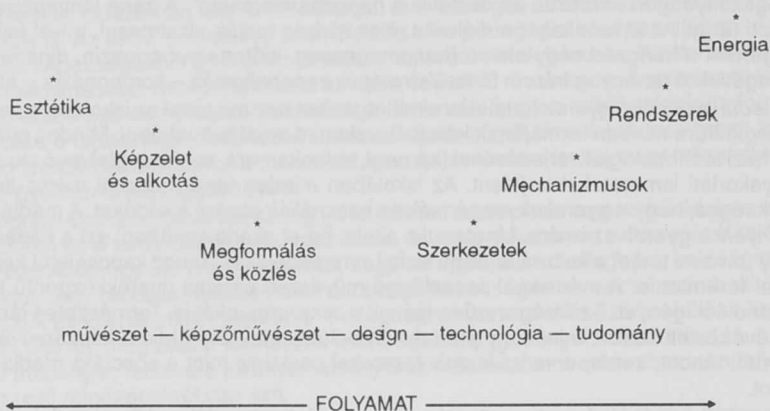
Azok az igények, hogy a diákok harmonikus egymásmellett-élését segítsük a pluralista társadalomban, különleges problémákat vehetnek fel olyan – alapvetően fehér – közösségben, mint a Wigan-iskoláké. Azért esett éppen a választás a művészetre ebben a programban, mert ezt szemmel láthatóan keresi az utat minden egyes csoport különleges oktatási szükségleteinek megismeréséhez, előítélet nélkül kísérve figyelemmel ezek etnikai és kulturális hátterét. A művészet hozzásegít a kölcsönös megértéshez, a multikulturális társadalomnak adható pozitív válaszhoz, a rasszizmus és bármely egyéb diszkrimináló gyakorlat leküzdéséhez.

Az oktatás hosszú története folyamán a lányokat sokkal korlátozottabb életre készítették fel, mint a fiúkat. A művészeti oktatást is áthatotta ez a nézet. A művészeteknek „puha, finom” dolgokként való felfogása vezette a fiúkat ahhoz, hogy elzárkózzanak hatásuk aló, holott az őket is érzékeny, fogékonyra teszi. E tradíciót tanulmányozni kell, hogy megkísérélhessük kiegyensúlyozását – vélik a Wigan-projekt szakértői. Kurzusaiknak elégséges tér jut arra, hogy mind a leányok, mind a fiúk szükségleteire figyeljenek. Ügyelnek a tér és az oktatási környezet körültekintő kialakítására, a fiúk és a leányok egyidőben együtt is külön is dolgozhatnak. Mindenesetre: egyforma lehetőségekhez jutnak arra nézvést, hogy a bennük rejlő képességeket kifejthessék.

A hátrányos helyzetűek nevelésében a technika játszik hatalmas szerepet. Megfelelő alkalmazása drámaian megnöveli a lehetőségeit mindazoknak, akiket csökkent képességeik, fogyatékoságaik korlátoztak vagy hátráltattak abban, hogy bizonyos művészeti ágakhoz hozzáférjenek. Szükségeiket figyelembe véve, szükségleteikkel és képességeikkel arányban álló lehetőségek végtelen kínálata áll rendelkezésükre a Wigan-iskolákban. A kiinduló alapelv: minden tanuló egyedi, mindegyiknek speciális szükségletei vannak, s a tehetség apródként nyilvánul meg. A fogyatékoság nem lehet alapja a művészettől való elzárásnak!

A művészet sajátossága – vélik a Wigan-iskolákban –, hogy a fiatalok számára természetes közeget kínál. E közegekben feltárulhatnak személyes és társas fejlődésük problémái. Kényes, személyes, érzékeny – „tabu”-témák jól artikulálhatók a metafora, szimbólum, analógia segítségével.

Az esztétika egész területe, a befogadói és alkotói készséget illetve a kritikai megértés és bírálat készségét fejlesztő módszerek közvetlen hatással vannak a technológiai tudatosságra. A képzőművészet nagyban hozzájárul a technológia tantárgy tanításához is. Bevonja a diákokat a tervezésbe és a gyakorlati problémák megoldásába a rajzolási feladatok révén, valamint sokféle anyag megformálása, alakítása által. A művészet kulcsfontosságú abban a folyamatban is, mely a technológián keresztül a tudományokhoz vezet – tapasztalták a Wigan-tanárok. Ezt az utat szemlélteti a séma:

A Nemzeti Tanterv Alap, egyszersmind a Wigan-alapelvek megkövetelik, hogy a tanítási gyakorlat az adott iskola pedagógiai programjához, a tanterv egészéhez kapcsolódjon. Ezért van szükség a művészeti oktatás koordinációjára. Ezért működik az intézményekben *koordinátor*, aki tisztában van a művészeti tananyag teljes filozófiájával, emellett birtokában van némi „ügyintézői” képességnek is, megértő, rendelkezik azzal az érdekvédelmi képességgel is, mely szükséges ahhoz, hogy a művészeti nevelés „jogait” hatékonyan védje. Végül: rendelkezik azzal a koordináló-képességgel, hogy „összebékítse” a művészeti tananyagok követelményeit az adott művészeti ágak tanárainak kívánalmával.

A Wigan-projekt bemutató dokumentáció nagy hangsúlyt fordít arra is, miként határozzák meg a curriculum tervezői az értékeléssel összefüggő feladatokat. Az iskolában az értékelés alapvető funkciója az, hogy „ismereteket szerezzünk a diákok képességeiről és ismereteiről. Minden felmérés egyben az iskola és a tanár megmérése is.”

A kurzus értékelése során az alábbi kérdések vetődnek fel:

1. Megfelelően széleskörű és kiegensúlyozott-e a kurzus, biztosítja-e, hogy az összes tanuló élvezze a gyakorlatokat?

2. A kurzus felépítése minden gyerek számára lehetővé teszi-e azt, hogy megismerje és kezelni tudja azokat a fogalmakat, amelyek a fajokra, nemekre, hátrányos helyzetű emberekre vonatkoznak? Lehetővé teszi-e a kurzus minden diák számára, hogy megvalósítsa a benne rejlő képességeket – függetlenül fajtól, nemtől és hátrányos helyzetétől?

3. Lehetővé teszi-e a kurzus a diákok számára, hogy alkalmazzák egymással összefüggő ismereteiket az „alkotás, a bemutatás, a válasz, az értékelés” területein?

4. Kínál-e a kurzus a diákoknak elegendő alkalmat arra, hogy megismerjenek, átalakítsanak és létrehozzanak művészeti jelenségeket?

5. Milyen eszközök segítségével biztosítja a kurzus, hogy a diákok egyre tudatosabb kritikával kezeljék saját és társaik illetve hívatásos művészek munkáját?

6. Milyen lehetőséget biztosít a kurzus a diákok számára, hogy azok a tartalommal, a nyelvvel (ezen keresztül a formával), a technikával (az eljárásokkal) és a hangulattal, érzelmeikkel foglalkozzanak? Megértik-e mindezek értelmét és jelentőségét a művészeti alkotásokban?

7. Milyen eszközökkel kelti fel a kurzus a motivációt a diákokban, s hogyan hasznosítja ezt?

8. Milyen stratégiákkal teszi lehetővé a diákok számára, hogy felismerjék: a művészetek tanulmányozása összefügg a Wigan-projekten belül oly jelentősnek tartott tapasztalati területekkel?

9. Milyen eszközökkel fejleszti és rögzíti a kurzus vezetője a diákok teljesítményét? Lehetővé tesz-e a diákok számára, hogy hozzájáruljanak a kurzus tartalmának konstruktív változtatásához? Van-e haladás a művészeti oktatás során a módszerek körének szélesítésében és a tapasztalatok elmélyítésében?

A teljesítmény és a diákok értékelésében pedig az alábbi kérdések kerülnek középpontba:

1. Milyen mértékben valósítja meg a diák az önmagában rejlő lehetőségeket? Képes-e saját tudásszintjén adekvát módon alkalmazni a tanult fogalmakat?

2. Milyen mértékben képes „operálni” – műveleteket végezni – a következő területeken: *alkotás, bemutatás, válasz, értékelés* (a Wigan-projekt sajátos terminológiájának hű visszaadására törekszem az ismertetésben – M.K.)? Látja-e a kapcsolatot közöttük?

3. Képes-e a diák módszeresen kutatni, önálló tanulmányokat folytatni?

4. Fejlődik-e a diák kritikai tudatossága a művészetek területén? Tudja-e ezt fejlődési szintjének és korának megfelelő módon közölni másokkal megfelelő szókincs segítségével? Képes-e a művészetek közti kapcsolatok felfedezésére?

5. Tisztában van-e a művészet kulturális, történelmi, technológiai, nemzeti és nemzetközi társadalmi kontextusával?

6. Képes-e a *tartalom, nyelv, forma, technika, folyamat, hangulat* elemző eszközeit mások műalkotásának tanulmányozása során alkalmazni?

7. Mutat-e nyilvánvaló motivációt és élvezetet a művészeti ágak gyakorlása közben? Tanuskodik-e eredetiségről és személyes fejlődésről?

8. Mutat-e bizonyosságot arról, hogy tudja: miképp kapcsolódik a művészet az élethez, különös tekintettel a Wigan-iskolákban olyannyira becsült *tapasztalatok* területére?

9. Képes-e arra, hogy a művészetről alkotott állásfoglalását alkotásán keresztül közölje másokkal? Összemérhető-e ez az elsajátítás szintjével?

Összefoglalva elmondhatjuk: a Wigan-projekt humanisztikus, libeális, a társas kapcsolatokra, szolidaritásra hangsúlyt helyező teóriája, tantárgyi koncepciója, értékelési kritériumrendszere a magyar szakemberek számára is jó érvekkel szolgálhat egy funkcionális, valóban képességfejlesztő és vitathatatlanul értékközvetítő művészetpedagógiai alternatíva mellett.

T. MAKAI KATALIN

Szentendrei boríték

Ezzel az írással köszönjük meg a Szentendrei Papírgyárnak azt az ingyen kapott papírt, amelyen az Iskolakultúra néhány száma tavaly megjelent.

A Blockner-féle hirdető közvetítésével 1935. nyarán „papírgyártás” jeligére Budapesten vagy környékén, gyáralapítás céljára víz melletti telket kerestek. A hirdetésre igen sok ajánlat érkezett; ezek közül a vállalkozó szellemű részvényesek Szentendrét választották. Döntésüket befolyásolta, hogy a főváros közelében, de a budapestieknél mégis jóval olcsóbb telken építhetik fel a gyárat. A Duna szállításra alkalmas olcsó víziút, és igen sok víz kell a technológiához is.

A termelés 1937. november 22-én indult és az azóta eltelt csaknem 57 esztendő alatt mindössze fél évre állt le a háború idején. Jó minőséggel még a kedvezőtlen gyártási